

Doris J. Jensen, siulittaasoq

Isumalioqatigiissitat d. 28. maj 2019 inissitsiterlutik ataatsimiinnerannut atatillugu pisortatigoortumik ivertitaanermi oqalugiaat

Siullerpaamik ataatsimooritsinnut tikilluaritsi.

Assigiinngitsut pissutigalugit ullumi aatsaat katerippugut siullerpaamik, periarfissarlu manna iluatsillugu Inatsisit tunngaviusussat pillugit Isumalioqatigiissitanut nutaanut ilaasortanngorsimanersi pillugu qamangga pisumik siulittaasutut pilluaqqorusuppassi.

Sulilluta aallartinnissarput pinngitsoqarata qilanaarisimavarput, maannalu tassa tamattaalluta ataatsikkut aallartissinnaanngorpugut.

Suliassarput

Suliassarput suunersoq iternga tikillugu paasisariaqarparput aallaqqaataaniilli.

Isumalioqatigiissitat siunertaat ersarippoq, tassa Kalaallit Nunaata naalagaaffiata tunngaviusunik inatsisigiligassaanik missiliuusiornissarput.

Suliassarinnigilarput Kalaallit Nunaata naalagaaffinngornissaa sulissutigissallugu, suliassaq taanna allaallunilu suliassatta tunngaviata avataaniippoq.

Taamatut isumalioqatigiissitat sulisussaavugut, isumalioqatigiissitanut siunertaliunneqartoq kisiat ukkataralugu sulissalluta.

Isumalioqatigiissitat namminiussuseqartut

Isumalioqatigiissitat Naalakkersuisunit pilersinneqaraluartut taamaattoq aamma ilisimassavarput isumalioqatigiissitat arlaannaannulluunniit pituttorsimasussaannngimmata.

Pingaaruteqarpoq tamatuma aamma iternga tikillugu paasinissaa, aallaqqaataaniilli.

Inatsisartunit Naalakkersuisunillu inassutigineqarluta toqqarneqaraluartugut sulinerput namminiussuseqartussaavoq, tassa imaappoq ilaasortatut ataasiakkaatut aamma namminiussuseqarluta inissisimasussaavugut.

Paasinnineq tamanna malillugu partiit tunuliaqutarisagut isumalioqatigiissitanut namminersortunut toqqaannartumik aamma akuleruttussaangillat. Isumalioqatigiissitat pilersinneqarput Kalaallit Nunaata naalagaaffiata tunngaviusunik inatsisigiligassai siunnersuusiorfigissallugit, tamannalu naammasissavarput arlaannaannulluunniit pituttorsimanata.

Tassunga atatillugu erseqqissassavara iluoommat ilaasortannagortut partiit tunuliaqutaasut inassutigimmatigit, taakkualu akornanni kikkut ilaasortannagussanersut kikkullu sinniisussannagussanersut Naalakkersuisut toqqarmatigit.

Tamannali ima paaseqqunanngilaq partiit soqutigisaat isumalioqatigiissitanut ilaasortaasut sulissutigissagaat. Ilaasortat partiinik sullississasut sumiluunniit allassimasoqanngilaq, paarlattuanilli allassimasoqarpoq isumalioqatigiissitat kikkunnik tamanik assigiimmik pinnittussaataasut inunnik innuttaasunillu assigiinngisitsinertaqanngitsumik pinninnissap isumaa tunngaviusoq malillugu.

Taamatut paasinnineq malillugu assersuutigalugu inatsisit tunngaviusussat aalajangersagassartaasa aalajangersimasut tamanut ammasumik tusarniutigineqarneranni soorunami partiit ataasiakkaat piumagunik isummersorlutillu ilapittuutissanik siunnersuusiorsinnaatitaapput, allatulli.

Innuttaasut qitiupput

Aamma erseqqissassavara Inatsisit tunngaviusussat pillugit Isumalioqatigiissitat inuiaqatigiit pillugit sulissagatta, qalipaasersuinertaqanngitsumik imaluunniit allatut assigiinngisitsinertaqanngitsumik.

Tassami oqarsinnaavugut innuttaasut ”sulisitsisorigigut”, inatsisimmi tunngaviusussat siunnersuusiarisassagut tassaassapput **inuiaat** kalaallit inatsisaat tunngaviusut. Taamatut paasillugit inatsisit tunngaviusussat nunap inuinit namminernit sorlaqartussaapput, taamatut oqaatigineqarsinnaanngikkunik sulilussinnarsimassaagut.

Tassa imaappoq: Isumalioqatigiissitat ilisarineqassaagut innuttaasunik peqataatitsinitsigut.

Ataatsimoornissarput

Isumalioqatigiissitat 2017-imi pilersinneqartut, maannalu taakkuulluta ukioq manna toqqagaanitsigut nangitagut, isumalioqatigiissitarpassuarnit maannamut pilersinneqartarsimasunit tunngaviatigut allaassuteqartuupput.

Pineqartummi tassaapput nunap inatsisissai tunngaviusut, nunatta sivitsortumik oqaluttuarisaanerani suliarineqarsimanngisaannartut, nunap inuinit tamanut atuuttussat, minnerunngitsumillu imungarsuaq atasussat.

Tassami nunatta oqaluttuarisaanerani naalakkersuinikkut suliassat ataqqinarnersaat aallartilerparput, allatulluunniit oqaatigalugu suliassat annersaat, tassa inatsisaannaanngitsoq aammali inatsisissat **tunngaviusut** sanarsorfigilertussaavagut.

Suliassaq tamanna immini piumasaqarpoq ikioqatigiinnissatsinnik, suleqatigiinnissatsinnik aammalu ataatsimoorullugu kivitseqatigiinnissatsinnik.

Pingaarteqarpoq maannangaaq oqassalluta suut avissaartuutigit apeqqutaatikkunnaarlugit immitsinnut piumaffigissasugut, aammalu immitsinnut neriorsussasugut, **ataasiusutut** pinnittarluta suliassarput eriaginartorsuaq aallutissagipput.

Malitassaqaareerpugut

Taamatut erseqqissaaninnut tunngavissaqarpunga takussutissanik pingasunik.

Siullermik: Takusinnaasassitut maani allattoqarfitsinni nivinngarneqarsimapput kalaallit inatsisaasa tunngaviusut siullersaattut oqaluttuarisaanermik ilisimasut ilaannit taaneqartartut, tassa ”*ilerkutokaussut – kalâtdlinut iperagagssáungitsut, kingugdlît iláinut áungalersut*” 1863-imeersut. Taakkuninnga aalajangersaasuusimapput Nuup pigisaani Paarsisut.

Aappasaanik: Ukiut 90-erpiat matuma siornatigut aamma pisoqarpoq malitassatsinnik, taamanikkut Inughuit inatsisaat tunngaviusut 1929-mi atulersinneqarmata, taallugit ”*Inatsisit maligagssiat niuertokarfingme ~Umáname avangnardlerme (Kap York Stationen Thule) nunanilo tássunga atassunut 1929 jûnip uvdl. 7-ne aulajangersimasat.*” Taakkuninnga aalajangersaasuusimapput taavani fangerrâdit, nalunngisatsit Knud Rasmussen

aamma inatsisileritooq eqqartuussivinni annerni eqqartuussissuserisuusooq Rudolf Sand siuttoralugit.

Pingajussaaniq: Eqqaamassavarput taamanikkut Avanersuaq aamma Tunu kalaallini landsrådini sinniisoqartinneqanngimmata, taamaammat Tunumi fangerråditi aamma namminerisaminnik inatsisinik tunngaviusutut taaneqarsinnaasunik atuutilersitsipput 1947-mi, taallugit ”*Inatsisit Angmagssalingme Kangerdlugssuarmilo nunanilo táukunúnga atassune maligagssiat.*”

Taamanikkut inatsisit tunngaviusut pillugit soorunami isumalioqatigiissitat pilersinneqarsimanatillu atortorineqarsimangillat, paasissutissalli pigisagut naapertorlugit taakku taasakka pingasut suliarineqartillugit innuttaasut pineqartut aperineqaqqaarlutillu akuersiteqqaarneqartarsimapput.

Tassunga atatillugu taamanikkut suliarinnittut ilaasa anersaarisimasaat uagutsinnutaaq oqariartuuteqartoq issualaassavara, issuaaneq aallartippoq:

”*iluarsáussinekásagune nunap inuisalo píssusiat najorkutarissariakarpok, ima pínago, inuit píssusiat avdlángortitáusassok perkússutit najorkutaralugit.*”

Issuaaneq naavoq.

Inatsisinik tunngaviusunik suliaqassatilluni periutsit malinneqarput

Nunarsuup ilaani sumiluunniit inatsisit tunngaviusut pillugit isumalioqatigiissitanik pilersitsisarnerit inatsisitigut aamma naalakkersuinikkut aalajangersaanernik aalajangersimasunik soorunami tunngaveqartinneqartarput.

Nunatsinnut atatillugu qularnaatsumik oqarsinnaavugut periutsit malitassallu nalinginnaasut tamakku nunatsinnissaaq aamma malinneqartut.

Siullermik: Inatsisartutigoortumik sulineq ingerlasussaavoq. 2016-imi ukiakkut Inatsisartut ataatsimiinnerat sioqqullugu pisarsimasut eqqaanngikkaluarlugit taamanikkut Inatsisartut aalajangiipput inatsisit tunngaviusussat pillugit isumalioqatigiissitanik pilersitsisoqassasoq.

Aappasaanik: Isumalioqatigiissitanut sulilersussanut, allattoqarfissaannullu, aningaasaliissutissat Inatsisartutigoortumik aamma akuerineqarlutillu qulakkeerreqarput.

Pingajussaanik: Naalakkersuisutigoortumik isumalioqatigiissitanut suliakkiissutitut najoqqutassiortoqarpoq isumalioqatigiissitat sulinerminni tunngavissaannik, tamannalu aamma naalakkersuinikkut ilalerneqarpoq.

Sisamassaanik: Naalakkersuisut toqqagaannik isumalioqatigiissitat inuttalersorneqarput. Nunatsinni periaaseq atorneqartoq tassaavoq partiit Inatsisartuni ilaasortaataqartut akornannit isumalioqatigiissitat inuttalersugaanerat.

Tallimassaanik: Isumalioqatigiissitat sulinerminni tunngavissaat – isumalioqatigiissitat suleriaasiat – ilanngullugu suliarineqarlunilu isumalioqatigiissitat iluminni akuersissutigaat.

Siorna 2018-imi Inatsisartunut qinersinerup kingunerisaanik isumalioqatigiissitat sulinerat uninngatinneqarallarpoq, aatsaallu ukioq manna martsip ulluisa 29-anni isumalioqatigiissitanut suliakkiissutitut najoqqutassaq nutaaq tamanut saqqummiunneqarluni.

Periutsit nalinginnaasut nangillugit isumalioqatigiissitat nutaat kikkut ilaasortassarineraat kikkullu sinniisussarineraat majip ulluisa aallaqqaataanni ukioq manna Naalakkersuisut ”atorfinititsisut” avammut nalunaarutigaat.

Tamatumani allannguutaasooq pingaaruteqartoq ataaseq ilanngullugu taaneqartariaqartoq tassaavoq Inatsisartunut ilaasortaannigitsunik ilaasortaartitsisinnaaneq ammaananeqarmat, pisunilu sisamaasuni periarfissaq tamanna malinneqarpoq, tassa Inatsisartunut ilaasortaannigitsut katillugit sisamaasut isumalioqatigiissitani nutaani maanna ilaasortaalmata.

Ataatsimut isigalugu siulittaasutut uppernassassavara isumalioqatigiissitanik pilersitsinermi atuutilersitsinermilu malitassat periutsillu nunatsinni maani najoqqutassatsitut nalinginnaasumik isigisagut suliami matumani malinneqarsimmata.

Immikkut ilaasortaatitassat immikkullu ilisimasallit

Inatsisit tunngaviusussat pillugit Isumalioqatigiissitat suliasartik peqqissaarulluinnarlugu naammassissappassuk pisariaqarluinnarpoq ilisimasatigut suliatiqullu assigiinngitsutigut ilisimasunik misilittagalinnillu ikorfartorteqarnissarput.

Inatsisiliortutut nalunngereeqaarput ”inatsit kukkuneqanngivissoq” piunngitsoq, taamaattoq uagutsinnut suliaakkiissutaasoq kisitta nammassinnaanngikkipput aamma ersarippoq, paasinarlunilu.

Nalunngilarput danskit Forfatningskommissioniat 1946-imi pilersinneqarsimasoq - Forfatningskommissionen af 1946 - kalaallinit peqataaffigineqarsimanngitsoq, politikeritigoortumik atorfilittatigoortumilluunniit. Taamaammat suliaqarfiup tamatumata tungaatigut misilittakkanik atorsinnaasunik kalaallit nammineq peqanngilagut, innersuussaqaarsinnaanataluunniit.

Maannali naqqanit aallartillutalusooq suliaasaq tamatsinnut nutaajusoq – inatsisinik tunngaviusussanik aallussinissaq – misigaarput imaannaasussaanngitsoq. Aappi, mersernarpasissinnaavoq, aappaatigulli **upperissavarput sapinnginnatsigu**, tassungalu atatillugu apeqqutaasorujussuusaq immikkut ilisimasalinnik qanoq atuillaqqitsigisuunissarput.

Apeqqut tamanna annertunerusumik oqaaseqarfiginngikkaluarlugu naatsorsuutigaaara siullermeerutaasumik ileqquusumik ataatsimiilerutta oqaluserisassatta pingaarnerusut tamanna ilagiumaaraat.

Piffissaq killiliussaq eqqortinniassavarput

Apeqqut alla maannangaaq aamma erseqqissaaviginngitsoorneq sapigara tassaavoq isumalioqatigiissitat sulinissaannut piffissatut killiliussarineqartoq, tassa 2021-p tungaanut atassasugut, erseqqinnerusumik oqaatigalugu 2021-mi junip ulluisa 21-ata tungaanut.

Tusaannarlugu piviusunngortikkuminaappasippoq, aappaatigulli isumalioqatigiissitat siulittaasuattut akisussaaffigaara piffissaq killiliunneqartoq ataqqillugu suleriarnissarput kingunissalimmik sunniutissalimmillu siulersorluassallugu.

Isumaqarpunga suliatinnut tamatta tunniusimagutta ajornartoqassanngitsoq, tamaviaarutta sulinissarpullu aaqqissuulluarsinnaagutsigu. Aappaatigulli aamma piareersimassaagut sulinissamut ingerlanissamullu pilersaarusiassatta aqqutaani nalimmassartarnissaannut.

Minnerunngitsumillu sianigissavarput sukkavallaamik pipallagaavallaartumillu ingerlalissannginnata, sulinissatsinnut piffissap killiliunneqartup eqqortinneqarnissaa piinnarlugu. Taamaammat maanna aallartisarnitsinni kikiattukkamik avammut nalunaaruteqanngikkaluarluta isumaqarpunga isumatusaassasugut ukiup affaa siulleq qanoq ingerlanersoq takooqaalaariarlugu ukiaaru ukioruluunniit sivitsuisinnaanermik apeqqut qaqissagipput.

Taamatut oqarlunga siulittaasutut ilimasuutigisama ilaat maannangaaq erseqqissumik tusarliuppara.

Naggasiut

Naggataatigut Naalakkersuisut sinnerlugit maani najuuttoq Vittus Qujaukitsoq, Aningaasaqarnermut Nunanilu Avannarlerni suleqatigiinnermut Naalakkersuisoq, qamanna pisumik qutsavigerusuppara piffissaq pisariaqartoq atorlugu isumalioqatigiissitat nutaat maanna sulillutik aallartittut sulinerminni tunngavissaannik piareersaasiuussimmagut.

Taamanikkut martsip ulluisa 29-anni tusagassiorfinnut nalunaarummi oqaatigisavit ilaat uangattaaq pingaartitara uteqqissavara, issuaaneq aallartippoq:

*”Nuannaarutigaaara Tunngaviusumik Inatsisissaq pillugu Isumalioqatigiissitaq maanna sulilluni aallartissinnaanngormat. Sulinissamut tunngavissaq Suliakkiissutinut najoqqutassiaq suliarilluugaavoq, taassuma qulakkiissavaa Isumalioqatigiissitap pilersinneqartup qulequttanik pineqartumut attuumassutilinnik itisilerinissaminnut pitsaasumik periarfissinneqarnermikkut Tunngaviusumik Inatsisissamik allaqqitassiaasumik suliaqartussanngornerat. **Illuatungaatigullu aamma taama pingaartigaaq, innuttaasut piffissaqarluartillugit akuutinneqassammata tamat oqartussaaqataanerisa aqqani.**”* Issuaaneq naavoq.

Taamatut pisortatigoortumik ivertitaanerput siulittaasutut oqaaseqarfigitsiarpara, taamaasillutalu isumalioqatigiissitat inissitsiterlutik ataatsimiinnerannut ikaarsaariarsinnaanngorpugut.

Kingumut pilluaritsi tamassi!